

СУГС „Владо Тасевски” – Скопје

**ПРОЕКТНА ЗАДАЧА
ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРА**

ТЕМА: Патријархалните и социјалните стеги од минатото - пречка за љубовта на младите - прикажани во драмите „Бегалка” од В. Иљоски и „Печалбари” од А. Панов

Ментор:
проф. Билјана Ристова

Изработила:
Татјана Секулоска

Вовед

Во овој есеј на тема: **Патријархалните и социјалните стеги од минатото - пречка за љубовта на младите прикажани во драмите „Бегалка“ и „Печалбари“**, авторите преку главните ликови јасно го дефинираат односот на младиот човек кон целта во животот и кон почитувањето на сопствените ставови.

Во сопствената творечка постапка Панов и Иљоски ја поставиле компарацијата на ликовите, описот на времето на случување, приказот на традицијата на животот и семејните односи како основа за градење на познатите драми. Во развојот на драмското дејство тие го внеле генерицискиот конфликт, при што ја истакнале погрешната проценка на родителите која честопати прескапо ја плаќаат нивните деца. Градбата на ликовите се темели на поставен генерициски конфликт, како и на вметнати елементи од традицијата на тогашните односи во семејството. И едниот и другиот автор со цел да остварат поголемата веродостојност на сопствената идеја, да се спротистават на времето и на општествениот живот, драмите ги пишуваат на народен јазик.

Васил Иљоски и Антон Панов, чорбациите Аци-Трајко и Јордан ги отсликуваат како типични претставници на една класа воспитувани во вкоренет патријархат. Во ваквата градба на ликови во која авторите имаат за цел да претстават црно-бела слика на случувањата, неопходно мора да ги внесат негативностите од тоа време и сфаќањата со кои свесно се уништува среќата на своето чедо. Од типичниот приказ на ликови не отстапува ниту сликањето на женските ликови Велика и Рајна, кои се претставени како верни и предадени жени, кои што се грижат за своето семејство. Не се претставени како мајки во вистинската смисла на зборот, зашто иако знаат за изборот на нивните ќерки, слепо се покоруваат пред нивните мажи.

Драмските ликови со кои авторите ја претставуваат младата генерација, Ленче, Симка, Бошко и Костадин, ги имаат белезите пред се на заљубени млади луѓе. Едните би дале сè за она што го сакаат во животот и храбро се бореле да ја остварат својата цел, додека другите плашливо и несигурно го решавале животниот тест, свесни за последиците од ставот – друг да избира наместо нив.

Приказот на темата во овие дела преку градбата на драмското дејство со постојана испреплетеност на настани, кои се движат од комични кон трагични и обратно, овозможува овие драми од минатиот век се уште да се актуелни.

Споредбата на воспитувањето во минатото и денес јасно дава до знаење дека секој млад човек треба да се го брани својот став и тоа што го сака, бидејќи тој го живее сопствениот живот, а не неговите родители. Дури и кога нашата одлука не е во согласност со родителските принципи и идеи, треба цврсто да веруваме во себе, бранејќи го својот избор.

Ова е моето размислување на кое се темели апектот на анализата на двете избрани драми. Низ овој текст ќе се обидам да извлечам како авторите успеале да го пренесат социолошкиот вечен проблем - генерацискиот конфликт во книжевни дела.

Патријархатот во драмите

Животот и така не е розов, па не треба дополнително да ја комплицираме или пренасочуваме судбината само затоа што некој друг го бара тоа од нас.

Живееме во време во кое на нас младите ни се дозволени многу работи. За важни одлуки во нашиот живот понекогаш ни е овозможено да одлучуваме сами. Можеби нашите родители ни го допуштаат сето тоа бидејќи не сакаат да станат уште еден пример за остварување на своите лични интереси на сметка на среќата и иднината на нивното чедо. Постојат и такви кои сè уште се сомневаат во изборот кој би можеле да го направат нивните деца и плашејќи се дека тие сами нема да успеат да стигнат до она што го замислиле, почнуваат со наметнувањето на своите желби и идеи.

Ваквиот начин на контролирање и воспитување на децата во минатото претставувал многу честа појава која што за среќа со текот на годините успеала по малку да избледе. Сето ова го има и денес, меѓутоа во многу поблага и помала мера од тоа што било некогаш. *Токму тоа е темата која Иљоски и Панов ја прикажуваат во своите драми. Творечката постапка која тие ја избрале за да ја прикажат сликовито вака поставената тема е проблемот кој ќе се обидам да го интерпретирам.*

И двајцата автори како основа во градењето на своите дела го поставиле генерицискиот конфликт кој ќе предизвика и специфичен развој на драмското дејство како и акцентиран приказ на ликовите. Иљоски и Панов го извлекуваат патријархатот како основа на семејните односи во времето кое тие го прикажуваат.

Најдобар пример за патријархалните и конзервативни односи во семејствата во тој период се случките во драмите „Бегалка” од В.Иљоски и „Печалбари” од А.Панов. Таму многу јасно е прикажан фактот дека влијанието на родителот не секогаш е позитивно. Напротив, и во двата случаи таткото како патријархален господар во семејството е виновен за несреќната судбина на својата ќерка.

Главен дел

Двете драми се многу слични по содржина. И во едната и во другата ни е презентирана приказна во која се вметнати слични ликови и станува збор за една голема љубов меѓу двајца лудо вљубени, но од различна класна припадност, таа е богата – тој сиромашен. Оваа спротиставеност е неопходно потребна за да се развие драмското дејство според првичната поставеност на авторовата идеја. Љубовта ќе биде вметната од страна на авторите како главен двигател во драмското дејство, но кочничар во развојот на љубовта меѓу младите. Покрај големата љубов што постои помеѓу нив, тука е и влијанието на напишаните норми на патријархатот според кои тие двајца не си припаѓаат еден на друг. Авторите ќе вметнат борба кај младите против сите напишани правила доколку сакаат да го постигнат она што го замислиле. Љубовта ќе биде таа што ќе ги води напред и што ќе ги поттикне да бидат храбри. Но за жал, сето тоа нема да биде толку сјајно и нивната среќа нема да биде целосна бидејќи неа ќе ја разјаде егоизмот кој е застапен од страна на нивните родители. Нивното конзервативно однесување и грижата за тоа што ќе речат другите ќе ги уништи и трајно ќе ги осакати нивните деца и внуци, а и нив самите.

Ваквата слика во драмите ќе овозможи градење на релативно класично драмско дејство следејќи ги основните драмски фази. При премините од чин во чин, од појава во појава авторите не движат низ дејството за да читателот го доведат до кулминација на случувањата, во едната драма богатата чорбациска ќерка станува бегалка, во другата зетот заминува на печалба за да го исплати дедото. Ликовите во драмите се преплетени карактери кои се така нијансирани што овозможуваат целосна слика на случки и време.

Проникнувајќи во особините на главните ликови во овие две драми, се забележуваат многу сличности и разлики, преку паралелен осврт на нивните карактери. Во битовата драма „Бегалка“ **Аци-Трајко** – таткото на Ленче е главен носител на дејството. Еден е од најбогатите чорбациски во Куманово кој што имал релативно негативен карактер. Пред сè, имал специфичен однос кон парите затоа што им давал заем на своите сограѓани со цел двојно да му го вратат. Притоа ја злоупотребувал нивната тешка финансиска состојба, остварувајќи си ги само своите лични интереси и задржувајќи си го својот статус во општеството.

Аци-Трајко всушност бил голем експлоататор кој се богател на сметка на сиромашните, одземајќи им го имотот и гордејќи се со своето стекнато богатство, претставувајќи го како највисока цел во животот на еден човек. Оние за кои што сметал дека му припаѓаат на неговото рамниште, чорбаџии и аџии по-богати од него, тој секогаш гостопримливо ги дочекувал со најсрдечни зборови и ширум отворена врата, додека пак оние сиромашните ги пречекувал со голема иронија и цинизам, тврдо и круто потценувајќи ги поради нивната сиромаштија. При средбата со Евра, мајката на Бошко, тој ќе слушне една поучна поговорка: „Кој високо лета, ниско паѓа”, притоа не сфаќајќи ја тежината на овие зборови. Во чорбаџиското сликање на овој лик Иљоски го користи само суперлативот за да самиот лик биде што е можно поверодостоен на сталежот на кој му припаѓа.

Сепак Аци-Трајко не бил лош човек, тој одлично ја раководел куќата и се грижел за своето семејство. На својата ќерка единица дури и најмил придружничка за да не се чувствува осамена, со што ја искажал неговата грижливост за неа. Имал сфаќања дека неговиот збор секогаш треба да е последен, што е резултат на неговото крајно патријархално воспитување. Токму поради тоа секогаш решавал за сите работи во семејството, дури и ја презел судбината на ќерка си во своите раце, не саќајќи од неа да слушне ниту образложенија, ниту противречен збор, несвесно туркајќи ја во несреќна иднина. Кога неговата ќерка заминала како невеста – бегалка, тој бил скршен, немоќен и чувствувал голем срам и бес затоа што бил погазен неговиот збор и токму поради тоа се плашел да прости. Сфатил каде погрешил и колку неговата непопустлива тврдоглавост им наштетила на оние кои навистина му значат, а по тој потег „патот до очовечувањето не е тежок”¹. Тој и покрај сите несвесно поставувани пречки на патот на среќата на Ленче, сепак на крајот успеал да ја види задоволна. Иљоски градејќи го Аци-Трајко како лик сепак не го претставува како типичен негативец. Во неговиот карактер внесува чувства, љубов, срам, каење. Само Аци-Трајко со овие особини ќе може да го доведе драмското дејство до среќен крај.

Наспроти карактерот на Аци-Трајко се наоѓа **Јордан**, од драмата „Печалбари“, во чиј карактер А.Панов внесува карактеристики на разговорлив човек кој најмногу ги сака парите. Претставен е како вистински среброљубец, но сепак помек на зборови. Секогаш бил премногу загрижен за мислењето на другите луѓе и нивните впечатоци, а тоа дошло до израз кога прифатил да ја

¹ Георги Сталев: Литература за II година, Просветно дело, Скопје, 1995, стр. 121

даде својата ќерка само за пари, сметајќи оти таков бил адетот. Панов не можел подобро да ја истакне среброљубивоста на Јордан освен со неговиот условен благослов на свршувачката на својата ќерка во чија позадина повторно ги истакнува парите. Но бидејќи Симка се заљубила во сиромашниот Костадин, се договорил да му ја даде ќерка си за жена, поставувајќи му услов да замине на печалба, туркајќи го со таа постапка кон сигурна смрт. Кога тоа навистина се остварило, Симка станала вдовица, а тој немал лице да се појави пред ќерка си, чии очи гледале во него со најголема омраза.

Почувствувал вина за несреќата на своето дете и се каел што навреме не го послушал советот на жена си, туку му робувал на својот непопустлив инает и грижата за тоа што ќе мислат другите за него. Сите луѓе прават грешки па така и тој, но тоа не го прави нечовечна личност, туку укажува на фактот дека секој човек треба длабоко да размисли пред да донесе некоја одлука, за подоцна да не плаќа прескапо за некое погрешно или избрзано донесено решение. И покрај тоа што Јордан бил воспитуван во патријархален дух, иако не секогаш, тој сепак знаел да го почитува мислењето на својата жена.

Како и да е, погрешно донесената одлука ја плаќа секој и тоа со прескапа цена, можеби не секогаш во својот, но секако во нечиј друг живот.

Женските ликови во двете драми, пред се мајките се претставени како верни сопруги за кои зборот на мажот е закон, но авторите не ги изградиле како совршени мајки. **Велика**, мајката на Ленче од драмата „Бегалка“ е претставена како прекрасна жена која секогаш се грижела за своето семејство. Била предадена и покорна на ставот на својот сопруг, но кога се работело за среќата на нејзината ќерка, таа се бунтувала и се спротивставувала на одлуките за кои знаела дека носат само разочарување и голема несреќа. За жал, не успеала да направи ништо за да го предомисли Аци-Трајко во неговата намера. Се обидувала неколку пати, но тој воопшто не сакал да дискутира на таа тема. Затоа откако Ленче си заминала од дома како бегалка, таа била скршена и му префрлувала за неговата глупавост и неразмислувањето кога се работи за нивното единствено чедо, јасно давајќи му до знаење дека животната несреќа на нивната ќерка е само негова вина. Се покажала како голем борец за исполнување на сонот на својата ќерка, но во тој период и во таквиот систем на живеење било речиси невозможно да се направи нешто повеќе. И нормално било Иљоски на овој начин да ја наслика сопругата Велика наспроти мајката Велика. Патријархалното воспитување го

налага таквиот лик, сите други манифестации на ликот на Велика во оваа драма ќе значеле отстапување од основната поставеност на драмата.

Наспроти неа, мајката на Симка, **Рајна**, секогаш и во сè го поддржувала Јордан, бидејќи и самата била убедена дека мажот е тој кој што треба да донесува одлуки за што било, притоа никогаш не кажувајќи си го своето мислење. Таа не била лоша жена, била предадена и верна, но недоволно се залагала за среќата на нејзината ќерка. Тоа секако било резултат на воспитувањето кое што го имала, а не на нејзината природа и карактер. Рајна сака Симка да биде среќна, но сепак останува солидарна со својот сопруг. Иако на почетокот зазема еден незаинтересиран став, откако ќе види дека сиромашниот Костадин навистина нема пари за да даде за невестата, таа сепак ќе рече: „Подобро да ја дадеме за Јован Ѓурѓиновски!“² иако знае кого го посакува Симка. Во ликот на Симка А. Панов многу повидливо ги вметнува традицијата и патрјархатот- таа не се спротиставувала на зборот на мажот.

Вљубените девојки Ленче и Симка се разликуваат според цврстината на карактерот, решителноста и одлучноста, како и според почитувањето на самата себе и она што навистина го сакаат во животот. **Ленче**, без оглед на сè била храбра девојка, која се бунтувала и спротиставувала на ставот на нејзиниот татко. Кажала збор против неговиот иако никогаш пред тоа такво нешто не ни помислила. Но љубовта што ја чувствувала кон Бошко и пружила сила и ја поттикнала да се бори за она што го сака таа, а не нејзините родители. Свесна за последиците и срамот, заминала како бегалка, знаејќи дека татко и не се согласува со нејзината одлука. Но сепак, го послушала своето срце и безрезервно се предала на својата љубов и понатамошна среќа, живеејќи го животот за себе, а не за другите луѓе.

За разлика од Ленче, **Симка** иако знаела што сака во животот, била премногу слаба и чувствувала страв од осуда на нејзините постапки од страна на другите. Не била доволно храбра и не знаела да ги изрази своите чувства со таков интензитет како што го правела тоа Ленче. Му била покорна на својот татко и му дозволила безусловно да располага со нејзиното моминско срце. Таа го сака Костадин, но не презема ништо за да ја промени одлуката на својот татко, туку ја прифаќа онаква каква што е. Наместо да се залага за својата среќа и да ја

² Антон Панов: „Печалбари“, Македонска книга, Скопје, 1985, стр. 33

брани својата љубов, наместо храбро да ја соопшти својата одлука, таа плашливо го моли татка си стравувајќи од неговиот суд: „Црна закопај ме татко, не давај ме за Јован... Костадин го сакам...”³.

Бошко и Костадин се големата љубов на Ленче и Симка. Двајцата имаат многу допирни точки, но сепак се премногу различни. **Бошко** е млад, сиромашен занаетчија кој е лудо заљубен во Ленче. Тој е свесен дека поради неговата материјална положба не смее ни да помисли на неа, но големата љубов што ја чувствува и неговиот бунтовнички дух ќе го поттикнат на многу смели потези. Упорен е и не се откажува лесно од тоа што го сака. Оние кои го навредуваат и омаловажуваат, според него не му прават ништо лошо, напротив го тераат уште повеќе да се докажува, но не пред другите, туку пред самиот себе. Љубовта кон Ленче е толку скромна и чиста што само еден бакнеж му е потребен, па ако треба потоа и да умре.

Наспроти овој лик стои **Костадин**, прикажан како млад човек кој има многу напредни сфаќања и размислувања во споредба со времето во кое живеел. Како бунтовник, со своите постапки сакал да уништи дел од напишаните правила, како што е адетот за купување невеста, но и еден цел систем како што била печалбарската традиција „...Ех, црна и крвава е нашата почалба, мајко! Уште покрвава е сиромаштијата што нè гони таму!”⁴. Сфаќајќи ги причините за тоа општествено зло, цврсто стоел на ставот дека печалбата носи несреќа и смрт.

Судбината си поиграла со него, па уште од мали нозе доживеал работи кои не се својствени за едно нормално детство, доживеал нешто што оставило длабока трага во неговиот живот, а што најверојатно ќе остави уште подлабока во животот на неговото дете. И покрај тоа што бил голем противник на печалбарството, свесно станува негова жртва. Нема да успее да го види својот син само за да го врати долгот кон Јордан, што е дел од една традиција. **Но дали е вредно да се напушти семејството и да се даде сопствениот живот само затоа што традицијата наложува секој млад човек да оди на печалба?**

А. Панов и не можел на поинаков начин да ја заврши драмата. Црнилата на печалбарскиот живот наметнуваат кај авторот да внесе смрт, како нормална последица.

³ Антон Панов: „Печалбари“, Македонска книга, Скопје, 1985, стр.47

⁴ Исто, стр.41

Заклучок

И Иљоски и Панов преку битово-социјалните драми насликале едно време во кое господареле традицијата и патријархатот во секојдневниот општествен живот. Овие столбови на македонската драма успеале да изградат драмски дела кои траат и денес, пред се темелјќи се на умешноста на сопствените творечки постапки. Дејствата ги поставиле врз основата на генерацискиот конфликт од кој понатаму ги развивале и ликовите и настаните.

Во двете драми е претставена несреќната судбина на двете семејства и можеби несреќата не е еднакво голема, но сепак е присутна. Ниту едните, ниту другите не успеале да го постигнат тоа што навистина го посакувале - да бидат со оној кој го љубат, а при тоа да бидат задоволни и никој да не биде повреден. Иљоски внесува среќен крај за Бошко и Ленче. Тие основале семејство, своја челада и продолжиле да живеат заедно, задоволни од она што го имаат. Единствената дамка на нивната среќа е благословот од Аци-Трајко кој Иљоски го остава сам наспрама другите и како таков тој ќе мора да поткликне. Но затоа со нив се сите останати кои им нудат поддршка во нивниот понатамошен самостоен живот.

Антон Панов тргнувајќи од последиците што печалбарството ги носи со себе драмското дејство го поставува врз основа на трагика која ќе донесе смрт. Од ваква поставеност на дејството судбината на Костадин и Симка е трагична, а и самите тие се претставени како несреќни среќници.. Девојката која немала храброст да му се спротивстави на својот татко и да застане на страната на своите чувства, остана вдовица со петгодишно дете и со длабока омраза и гнев кон својот татко, кого го почитувала и кому му била покорна во текот на целата нејзина младост.

Сето ова, гледано од денешен аспект, можело да биде многу поинаку. Доколку родителите го немале оној патријархален дух, строг и неправеден однос кон своите деца и доколку не им било важно што ќе рече светот, туку на прво место да ја ставеле среќата на нивното чедо, никој немало да излезе повреден. Генерацискиот конфликт кој е основа на двете драми да го видиме и во светот на младите девојки и момчиња кои често пати биле принудени да го поминат остатокот од својот живот со личност која многу малку или воопшто не

ја познаваат. Не било важно кој ќе ти се допадне тебе, туку кој ќе им се допадне на родителите.

Сликовитоста на претставениот патријархат и во двете драми овозможува да направиме паралела на тогашното и сегашното време. Авторската умешност допринесува и во „Бегалка” и во „Печалбари” да ги осознаеме како читатели карактерите на среброљупците, суетните луѓе, Истовремено преку овие драми ги согледуваме и белезите на битово-социјалните драми како книжевни форми. Во двете дела кои се дел на моето истражување се согледуваат и карактеристиките на македонската книжевност во триесетите години од минатиот век.

Преку овие две драми, како и преку другите свои дела авторите Иљоски и Панов само ја дополнуваат македонската култура и литература и го потврдуваат фактичкото постоење на еден народ низ историјата. Тие истовремено и создале дела кои ја имаат вечната вредност на книжевноста – обработуваат вечна тема чија актуекност не може да замре.

Користена литература:

1. Раде Силјан: „Сто години македонска драма”, Матица македонска, Скопје, 1992:

- Миодраг Друговац: „Васил Иљоски – Бегалка”, (277-282);
- Миодраг Друговац: „Антон Панов – Печалбари”, (331-336).

2. Раде Силјан: „Македонска драма XIX и XX век”, Македонска книга, Скопје, 1990:

- Александар Алексиев: „Творечкиот опус на В.Иљоски”, (267-286);
- Миодраг Друговац: „Творештвото на Панов”, (301-311).

3. Антон Панов: „Печалбари”, Мисла, Скопје, 1985;

4. Васил Иљоски: „Бегалка”, Просвета, Скопје, 1968.